

УДК 811.161

UDC

DOI: 10.17223/18572685/56/16

МОРФОНОЛОГІЯ РУСИНЬСЬКОГО ЯЗЫКА: СУЧАСНИЙ СТАВ І ВИСЛІДКИ БАДАННЯ

К. Копорова

Пряшівська універзіта у Пряшові –
Інштітут русиньського языка і културы
ул. 17. новембра,15, Пряшів, 08005, Словенско
E-mail: kkorov@gmail.com

Резюме

В статі пробуємо дефіновати на выбратых прикладах русиньських назывників, придавників і часослов проблематику морфонології як релативно нового приступу к морфемній будові слова. Іншпіруємо ся чеськыма і російскыма лінгвістами і їх розумінєм морфонології як гранічної дісціпліны меджі фонологієв і морфологієв. Морфонологія стоїть десь меджі фонологієв і морфологієв. Кедь фонологія досліджує фонемы і їх функції в сістемі языка, а морфологія досліджує формы словозміны в сістемі языка, так предметом досліджованя морфонології суть фонемы в їх соодношіню з морфемами і словоформами. Нато, жебы пройти путь од фонології ід ґраматіці, не є важне знати, яке є конкретне значіння морфа, лем є важне знати, ці тото значіння екзітує або ніт. Обсяг значіння ся потім одкрыє на пути од слова ці словоформы ку ґраматіці.

Ключовы слова: русиньський язык на Словакії, морфонологія, морф, морфемна будова слова.

МОРФОНОЛОГИЯ РУСИНСКОГО ЯЗЫКА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЙ

К. Копорова

Пряшевский университет в Пряшеве –
Институт русинского языка и культуры
Словакия, 08005, Пряшев, ул. 17 ноября, 15
E-mail: kkorovov@gmail.com

Авторское резюме

В статье мы пробуем определить на выбранных нами примерах русинских существительных, прилагательных и глаголов проблематику морфонологии как относительно нового подхода к морфемному строению слова. Мы опираемся на понимание морфонологии как пограничной дисциплины между фонологией и морфологией в представлении чешских и русских лингвистов. Если фонология исследует фонемы и их функции в языковой системе, а морфология исследует словесные формы в языковой системе, предметом исследования морфонологии являются фонемы в их связи с морфемами и словоформами. Чтобы перейти от фонологии к грамматике, не важно знать конкретное значение морфа, но важно знать, существует ли это значение. Содержание значения затем появляется на пути от слова (или его формы) к грамматике.

Ключевые слова: русинский язык в Словакии, морфонология, морф, морфемное строение слова.

MORPHONOLOGY OF RUSIN: CURRENT STATE AND RESEARCH RESULTS

K. Kaporova

University of Prešov – Institute of Rusin Language and Culture
15 17 November Street, Prešov, 08005, Slovakia
E-mail: kkorovov@gmail.com

Abstract

Using selected examples of Rusin nouns, adjectives and verbs, the paper defines morphophonology as a relatively new approach to the morphemic structure of words. The authors were inspired by Czech and Rusin linguists and their perception of morphophonology as an interdisciplinary field connecting phonology and morphology. Morphophonology is a boundary discipline between phonology and morphology. If phonology examines phonemes and their function in the language system and morphology examines the verbal forms in the language system, the subject of morphophonology research is phonemes in their relationship with morphemes and word forms. In order to go from phonology to grammar, it is not important to know the specific meaning of morph, but it is important to know whether or not that meaning exists. The content of meaning then appears on the road from the word (or its shape) to grammar.

Keywords: Rusin language in Slovakia, morphophonology, morph, morphemic structure of words.

Морфонологія як научна дисципліна. Морфонологія як самостатна дисципліна, в котрій ся досліджують елементи штруктури **морфів**, **морфем** і **словоформ** (точніше – їх фонемна штруктура, їх алтернація в тотожных елементах і їх споєвання на стыках морфем), ся виділила в лінгвістіці лем недавно. Морфонологія стоїть десь меджі **фонологієв** і **морфологієв**. Кедь фонологія досліджує фонемы і їх функції в системі языка, а морфологія досліджує форми словозміны в системі языка, так предметом досліджованя морфонології суть фонемы в їх соодношіню з морфемами і словоформами. Як справно твердить Ю.С. Степанов (Степанов 1975: 111), морфонологія стоїть десь в середині пути меджі фонологієв і ґраматіков з єдиніцєв ей баданя – **морфом**, котрый є гранічнов значімов частєв слова або словоформи, т. є. частєв слова далше неділимов без страты свого значіня. Нато, жебы пройти путь од фонології ід ґраматіці, не є важне знати, яке є конкретне значіня морфа, лем є важне знати, ці тото значіня екзістує або нїт. Обсяг значіня ся потім одкрыє на пути од слова ці словоформи ку ґраматіці.

Термін морф і принцип виділення морфів. Термін **морф** (і остатні терміны з ним споєны як **аломорф**, респ. **варіант морфа**) были зареґістрованы в лінгвістіці релатівно недавно (в 40-х рр. 20. ст. в америцькій дескриптивній лінгвістіці), зато панує іщі шырока рознородость в толкованю понятя морфонології і ей основної єдиніці – морфа. З нашого погляду, в сучасности в лінгвістіці переважає замір, **вычлени**ти шырше учіня о значімых частях слов ці словоформ – **морфах і морфемах**, а то – **морфеміку**. Тоты значімы части слов / словоформ (котры суть предметом баданя морфонології) ся можуть досліджо-

вати з розлічних поглядів: з погляду штруктуры (будованя) морфів і з погляду формалных закономірностей, характерізуючих споєваня морфів у словоформі. Фунґованя морфем – то уж є предметом словотворіня і формотворіня (Плішкова 2015: 135–188). З того можеме зробити ясне заключіня: морфема є конкретнов реалізацієв морфа у слові.

Морф ся стає морфемов аж при ёго фунґованю у словотворіню і формотворіню. К установліню морфа можеме дійти з двох боків: од векшых єдиніць як є він самотный – од слов, словоформ і словных споінь і од єдиніць меншых од нёго – звуків і фонем. Мы рішили преферовати першый способ.

Записати морф можеме розлічними способами:

- а) хосновати звичайный ортографічний запис, напр.: *ряд*: ***p'am – p'ad***;
- б) записовати лем фонемы морфа (фонемный запис), напр.: *дѣтскій*: ***д'іт'-ск-ыј***;

- в) вызначовати каждый варіант фонемы в морфі – алофон (алофонный / фонетічний запис), напр.: *дѣтскій*: ***д'іц'-к-ыј***; *розджамити*: *рож – жам – и^е – ти^і*.

Далше є потребне дати курту характерістіку прінціпів выділєваня морфів у словоформах, стотожнєваня слов і морфем, а тыж указати рекомендованы виды морфем. Морфы ся выділюють із зложіня словоформ. Словоформа є єдна із маніфестацій (видів екзістенції) слова. Словоформа ся выділює в тоці речі як значімый одрізок, характерізований двома даностями: 1) релатівнов слободов перемішіня в тоці речі; 2) непроникливостєв (непропустностєв), т. зн. неспособностєв впускати водну до себе даякы значімы одрізкы речі, маючі першу даность – слободу перемішіня в тоці речі. У сінсемантічных слов перша даность ся проявлять барз огранічено, або ся цалком не проявлять. Напр., споїня: *хыжа стоїть на бережку* – ся складать із штирєх словоформ: 1) **хыжа**, 2) **стоїть**, 3) **на**, 4) **бережку** – бо каждая з них має істе (даяке) значіня, причім одрізкы того споїня *хыжа*, *стоїть*, *на бережку* суть способны перемішовати ся в одношіню єдного к другому (порів.: *на бережку стоїть хыжа*, *стоїть хыжа на бережку* і т.п.). Лемже одрізок *на бережку* може впускати меджі себе другы (іншы) слова, про котры є характерна перша даность значімого одрізку словоформы (порів.: *на высокім бережку*, *на маленькім бережку* і т.п.), што нам потверджує, же *на* не діспонує першов даностєв словоформы, але і так є самостатным одрізком току речі. Порівняня семантічно і формално соодносных (помірных) слов і словоформ указує ся на граніці їх значімых частей. Лінґвісты то демонструють звичайно на формах розлічных автосемантічных частей речі (Степанов 1975: 112; Шведова 1980: 172–190; Dokulil a col. 1986: 178 і ін.). Мы сі то укажеме на прикладах порівняня адьєктивных словоформ тіпу *твердоватый* –

твердовата – твердоватого; тісноватый – тісновата – тісноватого (глуховатый, туповатый, узковатый і т.д.), котры доволують в них виділити общу значіму часть *твердоват-, тісноват-* (в термінології словотворіння – словотворну основу (Ямбур, Плїшкова, Копорова 2016: 153) і єднакы значімы части *-ый, -а, -ого* (в термінології словотворіння – словотворный формант (Ямбур, Плїшкова, Копорова 2016: 153). Лемже тоты єднакы части можеме виділити і в словоформах тіпу *стар-ый – стар-а – стар-ого; нов-ый, нов-а, нов-ого* і т.д. Сучасні але порівняня словоформи тіпу *глуховатый* із словоформами тіпу *глух-ый, глух-а, глух-ого; нов-ый, нов-а, нов-ого* дає можность в першім тіпі прикладів словоформ вычленити аж три значімы части *глух-оват-ый* (три морфемы: корінєву, суфіксалну і флективну), а в другім лем дві: *глух-ый, -а, -ого* (дві морфемы: корінєву і флективну).

Далше членіння даного тіпу словоформ не є можне, затоже ниякий другый звуковий комплекс, виділёваний у тім тіпі словоформ, не діспонує таким значінєм, котре бы вытваряло составну часть слов указанного тіпу. З того виходить, же виділёваны значімы составны части даного тіпу словоформ суть мінімалны.

Мінімална значіма часть словоформи, найменша єдиніця плану виражіння, котру мож стотожнити з обсяговим планом, ся называть морфом. За морфы ся узнавають лем неперерываны послїдовности (слїдуючі за собов) фонем, але морфом може быти ай єдна фонема, котра ся повторює в розлічных словах єднакого тіпу (напр., тематічний морф, флективний морф і т. п.).

Подобный опис і становлїня морфа найдеме і в чеській академічній ґраматіці (Dokulil 1986: 177 і далше), де ся говорить, же кедь розчленюєме поступно слово (словоформу) на все меншы безпосередні составны части, дійдеме к найменшым частям, котры іщі мають знаковый характер, т. зн. же суть іщі охарактерізованы як з боку виражіння, так з боку значіння: *«Takové nejmenší části mající svůj výraz a význam, vyčlenitelné na základě jejich opakování (v různých kombinacích) v jiných slovních tvarech, nazývame morfy»*.

Морф і морфема. Може іщі інакше бы сьме могли увести, же морф є єден із формалных підвидів морфемы ці видозмін морфемы, выступаючий в розлічных словах і словоформах. То значить, же морф і морфема суть соодносны (súvisiace) языковы єдиніці: морф є лінеарна єдиніця і може быти безпосереднє вычленена в тоці речі, а морфема є обобщена (згорнута / zovšeobecnená) єдиніця, котрой конкретныма представителями суть морфы (або аломорфы) (*стіл¹; стіл²; стол¹; стол²: стіл-0, стіл²-ці, стол-ик, стол²-ар*). З того зробиме іщі єдно заключіння, же морфема ся вычленює в слові тогды, кедь в словоформах даного слова ся дасть виділити хочь лем єден морф даной морфемы.

Словоформа ся може складати лем з єдного морфа (*гнєдь, на, бац*) або з дакількох морфів (*нес-у, вод-иц-я, писа-тель-к-а*).

Морфы, з котрых ся складають словоформи русиньского языка, ся ділять на коріньовы і афіксалны. Основным способом словотворіння в русиньскім языку є афіксація (Ямбур, Плїшкова 2004: 179). Афіксалны морфы наслідно ділиме на префіксалны, суфіксалны, інтерфіксалны і флективны.

Але меджі лінгвістами не є єднозначный погляд у термінології – ці, напр., називати єднотливы форми коріньовых морфем, возникаючих при словозміні **морфами** (напр. коріньовы морфы – лексеми *кінь: кон´ – а, кін´ – ск – ый*; ці коріньовы морфы лексеми *дав – и – ти, давл´ – у*), або їх називати лем алтернованыма формами коріньовой морфемы? Напр., словацькый лінгвіста Ян Горецькый про літературный словацькый язык вычленив префіксалны дерівачны морфемы (не морфы), коріньовы морфемы, дерівачны морфемы, модіфікачны морфемы, формовы морфемы, коґруенчны морфемы і релачны морфемы, але тематічны **морфы**, інтерфігованы **морфы** і споюючі **морфы**. Як приклад уводить, же тематічны морфы часослов типу *rozumieť* ся реалізують двома способами (як двойгласный *-ie-*, і як єден гласный *-e-*): *rozum-ie-ť, rozum-e-j*. Подобны часослова того типу: *civ-ie-ť, civ-ie-m, civ-e-l, vy-civ-e-ný* (Ondruš, Sabol 1981: 164–167). Мы ся але приклониме, як сьме высше спомянули, к погляду, же будеме називати ай коріньовы, респ. іншы найменшы значімы єдиніці в їх змінєній реалізації (формов алтернації) **морфами**, а вшыткы тоты морфы (їх взаємне зосполчїня) будуть творити єдну сорту морфемы в єй розлічных реалізаціях. То значіть, же з высшеуведжєных прикладів по два коріньовы морфы *кінь, кон´ і дав, давл´* творять єдну коріньову морфему в розлічных єй реалізаціях у слові.

Коріньовый морф ся становлює через понятя основы, а основа – через понятя флективного і постфіксального морфів.

Флективныма морфами в русиньскім языку суть такы морфы, взаємна заміна котрых у словоформах приводить к зміні роду, чїсла, паду і особы, напр.: *жен-а, же-ны, жен-у..., жєн-ы; червен-ый, червен-а, червен-е, червен-ы; пишу-у, пиш-еш, пиш-е, пиш-еме* і т. д. Кажда словоформа русиньского языка обягує в собі не веце як єден флективный морф. Флективны морфы стоять звичайно на кінцю словоформи. По них у словоформах можуть стояти лем морфы типу **-сь, -ська** (*який-сь, хто-ська*).

Основов словоформи ся називать тоту часть словоформи, яка зїстає по одторгнутю флективного морфа і постфіксального морфа. При хыбіню тых морфів основа є матеріално згодна із словоформов.

Коріньовый морф є тот морф, котрый є повинно притомный в кожій словоформі і може ся дочїста згоджовати з основов.

Афікалны морфы – то суть морфы, неповинно притомны в кождій словоформі і в повности ся нігда не згоджують з основов.

Афікалны морфы, находячі ся в складі основы перед коріньовым морфом, ся называють **префікалныма морфами**, а находячі ся меджі коріньовым морфом і флективным морфом ся называють **суфікалныма морфами**. Афікалны морфы, стоячі меджі двома коріньовыма морфами ся называють **інтерфікалныма** (споюючіма) морфами.

З погляду значіння, коріньовы морфы суть протиставлены афікалным морфам тым, же коріньовы морфы суть лексичным ядром словоформи, яке несе ей основне, емінентне значіння. Опроти тому, афікалны морфы мають у словоформі доповнююче, помічне значіння будь словотворне, або граматичне (формотворне), веце обще як коріньовый морф даной словоформи.

Морфы і аломорфы. Зосполчіня (споїня) морфів, выступаючих в розлічных словоформах, вытварять морфему тогды, кедь тоты морфы суть в одношіню єден к другому аломорфами або варіантами.

Зосполчіня коріньовых морфів (ай аломорфів або варіантів) вытварять коріньову морфему або корінь словоформи. Споєность таких самых афікалных морфів вытварять афікалну морфему або афікс. Односно їх положіня ці міста в словоформі ся выділюють такы виды афіксів: **флексія (закончіння), постфікс, суфікс, префікс (предпонка) і інтерфікс (споюючий афікс)**. Морфема може быти представлена і єдиным морфом (нелем зосполчінєм), напр.: префікс **вы-** (*вылетіти*), часословна флексія **-у** (ортографічно -у і -ю: *нес-у, кур-ю* і т.д.).

Вшыткы морфемы ся ділять на вязаны і вольны (невязаны). Вольны морфемы суть такы, котры мають хочьлем єден морф, матеріално згодный з основов словоформи (напр., морфема **-рук-** / **-руч-**, де першы з морфів фунгує в основі слова **рук-а**, а далшы все в споїню з іншыма морфами основы: **руч-к-а, руч-н-ый** і т.п.). У функції вольных морфем можуть выступати лем коріні словоформ. К вязаным морфемам ся односять ушыткы афікалны морфемы.

Слово (лексема) ся в русиньскім языку з граматічного погляду становлює як зосполчіня словоформ, основы котрых суть тотожны подля значіння і складають ся з тотожных або близких по формі морфів, причім самотны словоформы ся розлічають флективныма морфами або морфами, котры ся споюють до суфіксів, называных словозмінныма. Слово може быти представлено і єдинов словоформов, напр.: *раз, у, но, жаль, ніт* і т.д.

Поки іде о подмінкы ужываня морфів, так в одношіню єден к другому розлічны морфы єдной морфемы (а то той самой) суть або аломорфами, або варіантами (аломорф – од грець. слова *allos* – іншы).

Аломорфами той самой морфемы суть морфы, характерізованы єднозначно такыма признаками (розознаками):

1. Даны морфы мають тотожне (ідентичне) значіння.

2. Тоты морфы суть формално (фонематично) близкы, під чім треба розуміти часточну ідентичність фонем і їх наслідования при таких розділах: а) на місті даякой фонемы неєднофонемного морфа в другім морфі ся обявлять інша фонема, напр.: *низ-к-ый* – *ниж-ин-а*, *молок-о* – *молоч-ник*, *нос-и-ти* – *нош-у* – *вы-наш-ам* – *вы-нес-ти* і т. д.; б) єден з морфів творить часть другого, будучі меншым од нёго на даякий одрізок, творячий ёго зачаток або конець, напр.: **-ова-**, **-ва-**, **-а-** (*высып-ова-ти*, *спозна-ва-ти*, *высып-а-ти-*; *од-*, *одо-* (*од-копнути*, *одо-гнати*); в) єдна із середушніх фонем морфа хыбує в другім морфі (*сон* – *сна*, *день* – *дня*, *пень* – *пня*, *называти* – *назвати* і т. п. (Ябур, Плішкова, Копорова 2015: 42–49).

Указаны признакы можуть фунговати каждый окреме або і ведно, напр.: *писати* – *пишу*, *отець* – *отчій*, *перу* – *прати*, *зову* – *звати* і т. д.

К тому пункту ся жадать припоіти дві **позначкы**:

а) Незгода согласных фонем, протилежных подля крітерія твердості / мягкости, не порушує формалну близкость морфів. Напр., морфы **бра-**, **бер-**, **бер-** (*брати*, *берь*, *бере*) признаєме формално близкыма (т. є. аломорфами).

б) Семантично тотожны (єднакы) морфы, выступаючі в словоформах того самого слова, суть аломорфами незавісно од того, ці вни суть формално близкы, або ні (*ід-у* / *йд-у* – *ішо-в* / *йшо-в* – *іш-ла* / *йш-ла*).

3. Суть позиції, в котрых не може фунговати (выступати) даякий з морфів, бо ёго фунгованя є подмінене сусідніма морфами. Тота подміненость може быти двояка:

а) Формална розділность морфів, котра є подмінена формалнов структуров сусідніх морфів фонемным зложінєм їх зачаточной або концёвой части, зложінєм складів або характером акценту. Напр., з двох аломорфів єдної морфемы **-ств(о)** і **-єств(о)**, тот другый може стояти (фунговати) лем по морфах законченых на свистячий (шыплячий) согласный, але першый не має такы огранічіня, напр.: *божество*, *торжество* і т. п., але – *богатство*, *братство*, *духовенство*, *выдавательство* і т. д. Далє, напр., уміщіня морфів префіксалных морфем тіпу **в-** / **во-** **од-** / **одо-** і т. п. є подмінене множеством і якостєв зачаточных фонем тых морфів, котры слідують по них. Подобно є подмінене поужытя многих суфіксалных морфів єднотливых частей речі. Напр., демінутівы женьского роду з єдного боку хоснують суфіксы **-к-**, **-очк-**, **-оньк-**, а з другого **-енк-**, **-а (-я)** і т. д.

Тота проблематика собі жадать подробный выскум в розділі словотворіня і формотворіня. На ліпше порозумліня даного тверджіня уведеме іші приклад із формотворіня: суфіксалны морфы часослов тіпу на **-а-** / **ај-**, **-е-** / **-еј-**, **-и-** / **-иј-**, **-у-** / **-уј-** і т. д. у формах часованя суть

розміщені так: морфи, што ся кінчать на **а, е, и, у** і т. д., выступають в позиції перед согласныма, а морфи закінчені на **ј** выступають перед гласныма, напр.: *гра-ти* – *грај-уть*, *гни-ти* – *гниј-уть*, *дути*, *біліти* і тд.¹

б) Формалний розділ не є споєний з формалнов штурктурув су-сіднього морфа, але із сусіднім морфом в цілости як носителєм істого значіння. Так, напр., суфіксалний морф адъективів **-н** не може стояти по хоцькотрім із суфіксів **-іст-** / **-ист-**, **-іст'-** / **-ист'-** – тогды, кедь тот належить ід субстантивным основам. В тых припадах в адъективах фунгує морф **-ічн-** (хоць в бісідній речі го замінює скоро все словакізм **-іцк-** / **-іц'к-**): *песімістичный*, *ідеалістичный*, *фантастичный* і т. д. Лемже в інших морфах і їх споїнях, законченых на **-ист-** / **-іст-** може морф **-н** без проблемів стояти, напр.: *ненавистный*, *очістный* і тд. При подробній аналізі бы подобных прикладів мож было найти много.

Коріньова морфема часослов тіпу *заморозити* – *заморожовати*, *загородити* – *загороджовати* і т.п. є в інфінітиві представлена двома аломорфами – **мороз-** / **морож-**, **город-** / **городж-**, якы стоять перед суфіксалныма морфами розділных значінь **-и (ти)** і **-ова (ти)**. Коріньова морфема слов *рук-а*, *руч-к-а*, *руч-іш-е*, *руч-н-ый* є представлена аломорфами **рук-** перед ушыткыма флексіями окрем флексії **-і** (де ся жадать морф **руц'-**), **руч** – перед суфіксалныма морфами **-к(а)**, **-іш(е)**, **-н(ый)** (*ручка*, *ручіще*, *ручный*). Коріньова морфема, выступаюча в слові *высокий*, може быти представлена перед розлічныма морфами в розлічных словоформах нееднакыма морфами (**высок-**, **высоч-**, **выш-**, **высот-**), напр.: *высокий*, *высота*, *высочізный*, *высочіна*, *вышина*, *вышка*, *высочество* і т.п. З представлених выше прикладів мож зробити таке заключіння: **морфы, маючі тотожне значіння, формалну (фонематічну) близкость і взаємно замінюючі єден другого в окружіню тых самых морфів суть варіантами морфемы.**

Варіанти ся ділять на повны і часточны. Повны варіанти суть тоты морфы, котры заступують (замінюють) єден другого (або інакше – взаємно ся замінюють). Таке суть, наприклад, флектівны морфы **-ах** / **-ох**, **-ам** / **-ім**, **-ыми** / **-ыма** і ін.

Часточныма варіантами называєм морфы, взаємно ся замінюючі лем в окружіню части морфів, кедь залежать од їх формальной штурктуры (як было уведжене в пункті 3 а). В окружіню остатніх морфів фунгує лем єден з часточных варіантів, напр. морфы **-н'(а)**, **-ін'(а)** фунгують так: **-н'** – лем в позиції по гласных, **-ін'** – лем в позиції по согласных.

Часточны варіанти морфемы суть єдночасно і аломорфами, бо в єдних позиціях выступують (фунгують) як аломорфы, а в інших – як варіанти. Морфы – варіанти, таксамо як і аломорфы, суть тотожны подля значіння. Лемже слова з розділныма аломорфами і варіантами, творячі єдну морфему, можуть ся одлишовати штілістично.

З погляду способности взаємной заміны в окружіню тых самых морфів (у вольнім чередованню), морфы той самой морфемы можеме розділити на три тіпы:

1) морфы, якы не можуть заміняти єден другого в окружіню тых самых морфів (аломорфы);

2) морфы, што ся можуть взаємно замінёвати в окружіню части морфів (часточны варіанти);

3) морфы, якы можуть замінити єден другого в оточіню хочьяких морфів (повны варіанти).

Аломорфы і варіанти той самой морфемы можуть фунґовати як во формах того самого слова (напр., *нош-* / *нос-:* *ношу*, *носиш*; *-ак* / *-ац-:* *вояк*, *вояци*; *-роб-* / *-ріб-:* *паробок*, *парібчити* і т.п.), так і в розділных рознокоріньовых словах, напр., *-ова-:* *майстровати*, *кралёвати*, *пысковати*, *схвалёвати* і т.д.

Вшыткы тоты аломорфы (варіанти) ся можуть загортати (зачленёвати) до той самой морфемы. Так, напр., суфікс субстантивів муж. роду із значінём зменшености має наслідовны аломорфы: *-ок* / *-ик* / *-чік* / *-очок*:

1) в розлічных словах а) рознокоріньовых: *кілок*, *столик*, *погарчік* і т.п.; б) єднокоріньовых: *дубик* і *дубочок*, *листок* і *листочок*, *погарик* і *погарчік* і т.п.; 2) во формах тых самых слов: *столик*, *столика*, *столики*; *стілчік*, *стілчіка*, *стілчікы* і т.д.

В *Граматіці русиньского языка* в розділі о фонології (Ябур, Плішкова, Копорова 2015: 42–48) і о словотворіню (Плішкова 2015: 263–270) суть уведжены аломорфы афіксалных морфем хочь під іншыма термінами, фунґуючі в рознокоріньовых словах, а таксамо вшыткы варіанти афіксалных морфем. Опис аломорфів коріньовых морфем і афіксалных морфем, фунґуючіх в розлічных формах єдного слова є становлений морфонологічным проявлінням, подтвердженым тым або іншым характерістичным фунґованєм розлічных афіксів (алтернація, скорочіння або стягнутя основ і т.п.), што є тыж до значной міры описане в указаных одповідных розділах.

Заключіня. Вшыткы афіксы і словоформы языка творять єдину сістему, в котрій ся семантично і формално близкы афіксы і словоформы находят в одношінях будь функціональной тотожности або в протиставлености. Взятя до увагы тых сістемовых одношінь вносить істе доповніня тых установлінь, якы суть сформулованы выше:

1. Слова, якы ся односять к єдній граматічній класі, т. є. части речі, мають єднородну ґарнітуру (єднородный комплет) словоформ.

2. Наприклад, субстантивы мають звичайно дванадцять словоформ в згоді із їх змінёванєм подля чисел і падів. Тоты словоформы єдного слова мають формално тотожны або близкы морфы основы. Але стрічають ся і словоформы з такыма формами, якы не мають формалну

близкість, но повнять такы самы функції, якы ся звичайно выражають формално близькыма або тотожныма морфами в різних формах того самого слова. Подобны словоформи входять до той сістемы єдно-родных словоформ, яка є характерістична про слова даной части речі. Словоформи з такыма морфами (семантично тотожныма, но з хыбуючов формалнов близкостёв), ся узнавають за форми єдного слова, а самотні такы морфы за аломорфы єдной морфемы. Такыма суть, напр., коріньовы морфы *ід-* / *йд-* з єдного боку і *ішо-* / *йшо-* з другого боку (*ід-у* / *йд-у* – *ішо-в* / *йшо-в*). Таксамо, напр., суфіксалны морфы *-ова-*, *-уј-* в часословах тіпу *куп-ова-ти* – *куп-уј-у*, *малёвати*, *танцёвати*, *хыбовати* і т. д.

3. Основы того самого слова обсягуючі коріньовы морфы, якы не мають формалну близкість, напр.: *чоловік* – *люде*, *іти* / *йти* – *ішов* / *йшов*, *мы* – *нас* і т. д., ся называють суплетівныма морфами.

4. Кедь дакотре значіня (граматічне ці словотворне) ся звичайно в сістемі языка выражать афіксом (флексієв, суфіксом, префіксом) або входить до шору істих, протиставлених єден другому, граматічных значінь выражаних афіксами, так при хыбіню такого афікса і будьяких інших формалных средств, є ту зъявне значіме хыбіня афікса, тогды дане значіня є выражене нуловым афіксалным морфом. За нуловый треба вважати суфікс, хыбуючий в прикладах тіпу *кум-а*, *маркіз-а* і т. п., утворених од субстантивів мужского роду, што видно з порівняня з прикладами тіпу *штудент-к-а*, *учитель-к-а* і т. д. Нулову флексію находиме у формах ґенітиву плуралу словоформ тіпу: *рук*, *стїн*, *ніг* і т. д., што видиме на сістемі форм тых субстантивів, напр.: *стїн-а*, *стїн-ы*, *стїн-ї...* *стїн-О*. Нуловый словотворчий суфіксалный морф можеме виділити в основі презенса часослов тіпу *буд-и-ти*, *суд-и-ти* / *буджу-у*, *судж-у* і т. д. в порівняню к часословам тіпу: *біл'-и-ти* / *біл'-іж-у*, де суть суфікси во вшиткых формах. Приклады нулового флексивного морфа суть часты в нашім языку напр. при творіню трёх тіпів форм імперативу: *встан'-О*, *зроб'-О*, *читай'-О* і т. д. Графічне означіня нулового морфа є звичайно – *О*. В ортографії зистає невыраженим.

ПРИМЕЧАНИЕ

1. В ортографічній подобі відповідны основы суть ідентічны, напр.: *гра-ють/гра-ла*, *гни-ють/гни-ла*, *ду-ють/ду-ла* і т. д.

ЛІТЕРАТУРА

Dokulil 1986 – Dokulil M., Horálek K., Hůrková J., Knappová M., Petr J. a kol. *Mluvnice češtiny I. Fonetika, fonologie, morfeimika a morfonologie. Tvoření slov*. Praha, 1986. 568 s.

Ondruš, Sabol 1980 – Ondruš Š., Sabol J. *Úvod do štúdia jazykov*. Bratislava: SPN, 1981. 313 s.

Плішкова 2015 – Плішкова А. Лексикологія і словотворіння русинського языка. Пряшів: Пряшівська універзіта в Пряшові – Інштітут русинського языка і културы, 2015. 194 с.

Степанов 1975 – Степанов Ю.С. Основы общего языкознания Изд. II, перераб. М.: 1975, 271 с.

Шведова 1980 – Русская грамматика. М.: Наука, 1980. Т. I: Фонетика, фонология, ударение, интонация, словообразование, морфология / Ред. кол.: Н.Ю. Шведова, Н.Д. Арутюнова, В.В. Иванов, В.В. Лопатин, И.С. Улуханов.

Ябур, Плішкова 2004 – Ябур В., Плішкова А. Літературний язык: Пряшівська Русь. // Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык / red. naukowy Paul R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut filologii Polskiej, 2004, доповнене видання з даякими змінами. С. 147–209.

Ябур, Плішкова, Копорова 2015 – Ябур В., Плішкова А., Копорова К. Граматика русинського языка / Prešovská univerzita v Prešove – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry. 2015. 327 с.

Ябур, Плішкова, Копорова 2016 – Ябур В., Плішкова А., Копорова К. Морфологія і словотворіння русинського языка: високошкольський учебник. Пряшів, 2016. 187 с.

REFERENCES

Dokulil, M., Horálek, K., Hůrková, J., Knappová, M., Petr, J. et al. (1986) *Mluvnice češtiny I. Fonetika, fonologie, morfeimika a morfonologie. Tvoření slov* [Grammar of Czech I. Phonetics, Phonology, Morphemics and Morphology. Word formation]. Prague: Academia.

Ondruš, Š. & Sabol, J. (1980) *Úvod do štúdia jazykov* [Introduction to language learning]. Bratislava: SPN.

Shvedova, N.Yu., Artyunova, N.D., Ivanov, V.V., Lopatin, B.B. et al. (eds) (1980) *Russkaya grammatika* [Russian Grammar], Vol. 1. Moscow: Nauka.

Stepanov, Yu.S. (1975) *Osnovy obshchego yazykoznaneya* [Fundamentals of General Linguistics]. 2nd ed. Moscow: Prosveshchenie.

Plishkova, A. (2015) *Lexikologia i slovotvorinya rusyn škoho yazyka* [Lexicology and Word Formation in the Rusyn language]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry.

Yabur, V. & Plishkova, A. (2004) Literaturnyy yazyk: Pryashivska Rus' [The literary language. The Preshov Rus']. In: Magocsi, P.R. (ed.) *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Rusynskyi yazyk*. Opole: Uniwersytet Opole – Institute of Polish Philology. pp. 147–209.

Yabur, V., Plishkova, A. & Koporova, K. (2015) *Gramatika rusin'skogo yazyka* [Grammar of the Rusin language]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry.

Yabur, V., Plishkova, A. & Koporova, K. (2016) *Morfologiya i slovo tvo-rinya rusin'skogo yazyka* [Morphology and Word Formation in the Rusin language]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry.

Копорова Кветослава – доктор философии, лингвист, ассистент Института русинского языка и культуры Пряшевского университета в Пряшеве (Словакия).

Копорова Кветослава – филозофії доктор, одборный асистент Інституту русинського языка і культури Пряшівської університету у Пряшові (Словенско).

Kvetoslava Koporova – Institute of Rusin Language and Culture – University of Preshov (Slovakia).

E-mail: kkoporov@gmail.com